

Bengt Göransson om
Roy Anderssons
"Sånger från andra
våningen"

Samhället är inget soppkök

TEXT: GUNILLA GRANATH FOTO: TOMAS SVENSSON

Som den folkrörelsesocialist Bengt Göransson är hittar man honom, om inte på andra, men dock femte våningen i ABF-huset på Sveavägen i Stockholm. En dag i veckan arbetar han stilenligt för IOGT. Under tre år var han ordförande i demokratiutredningen och den senaste tiden har han rest landet runt och talat om demokrati. På 80-talet var han i tur och ordning utbildnings- och kulturminister i den socialdemokratiska regeringen.

Hur ser en sådan person på filmen *Sånger från andra våningen* av Roy Andersson? Hur känns det i magtrakten på en socialdemokratisk politiker när han reser sig och lämnar biografen fullpumpad av Anderssons sjukligt gallgröna interiörer, ärtsoppsgula ansikten och en samhällskritik så drabbande att den klistrar sig runt hjärnbarken.

– Det är den svartaste film jag någonsin sett eftersom den visar ett samhälle utan hopp, svarar Bengt Göransson. Märkligt nog tycker jag ändå inte att den var deprimerande. Anderssons svärta blandades med min egen förtjusning över filmens kreativa begåvning. Tänk bara! När den där killen slängde sina Jesusfigurer på soptippen och skrek: Vilken döfödd jävla idé att satsa på Jesus! En riktig looser! Det där gjorde mig upprymd. Bengt Göransson ler, fast ganska försiktigt. Han vet nog vad jag är ute efter.

Jo, jag vill prata om socialdemokratiens tappade visioner, alternativt dess nya (liberala) visioner. Är inte filmen en sorgesång över en socialdemokrati som med ett visst klädsamt motstånd ändå har köpt ekonomismens och nyliberalismens budskap och skapat ett samhälle med gapande klassklyftor?

– Under de tre år som jag arbetat med demokratiutredningen har jag blivit alltmer övertygad om att man ska undvika att söka syndabockar. Jag tror, fortsätter han övertygande, att den som söker syndabockar vill befria sig från sin egen skuld. Kritisk, det kan man visst vara, men jag tycker att det räcker med att acceptera att det inte blev som vi hade tänkt oss. Det är ofruktbart att ägna sig åt att hitta fel. Jag tycker inte att filmen är en vidräkning med socialdemokratin. Den är en generell kritik mot den förhärskande samhällsandan.

Utan att vi behöver söka syndabockar, försöker jag, vore det väl ändå möjligt att som socialdemokrat skärskåda sin egen roll i den samhällsutveckling som ägt rum. Hade det inte varit möjligt att bjuda bättre motstånd?

– Jag är övertygad om att den nyliberala samhällstendens som vi talar om påverkar alla människor! SAF:s satsa-på-dig-självs-budskap har drabbat oss alla! Vi har ett kollektivt ansvar för det nyliberala samhället. Men tendenser är aldrig eviga. Och därför finns det hopp om livet. I framgången ligger fröet till undergången och något nytt föds fram.

Ah, tänker jag. Om Bengt Göransson varit född vid det förra sekelskiftet skulle han säkert ha varit en av folkrörelsernas mest färgstarka agitatorer och ordkonstnärer.

Men folkrörelsetanken, var är den idag? Var finns den kraften? undrar jag.

Göransson beskriver folkrörelsens tidiga period då människor var arbetslösa och hade dåliga bostäder.

– De som startade folkrörelserna var de som fixade förändringen. Så måste det vara också idag. Det är de

enskilda medborgarna som måste ta sitt ansvar. De har för fan valt partierna. Folkrörelsernas grund är de enskildas ansvar för det som är gott och riktigt. Rörelsen bars från början av eliter som formade en ideologi, som reste runt och talade. De drevs av en äkta lidelse.

– Jag tycker inte att man ska gotta sig i undergången, säger agitator Göransson. Domedagsprofeterna skapade inget. Det var Bergspredikan som skapade en världsreligion. Jag är optimist!

– *Sånger från andra våningen* är central för den blottlägger och belyser dramatiskt vad som har hänt. Det är så påtagligt i filmen vad som sker när det enda som återstår är jaget och egoismen. Det kan väl hända att det är sossarnas fel, säger han med en helt förvånande. Men än sen? Vi måste ändå fråga oss: vad gör vi nu?

Jag funderar vidare på det som Göransson kallar de enskilda medborgarnas ansvar. Gäller inte det också för socialdemokrater? Det finns alltid människor som väljer att blunda fastän de faktiskt vet. Hur långt kan man gå i pragmatisk tolerans för ett självvalt blundande? Ska våra barnbarns barn säga: de visste inte bättre så vi får förlåta dem. Nej, säger jag. Vi visste! Men vi brydde oss inte. Det kan vi se i Anderssons film. Vi såg uteliggarna, men empati blev så tröttsamt. Vi struntade i barnfamiljer och ensamma mödrar som aldrig kunde åka på semester. För klassklyftor var passé. IT-konsulterna var ju så häftiga. Hjulen snurrade så läckert.

Varför blundar vi? frågar jag Bengt Göransson.

– Vi är barn av vår tid, svarar han. Men de människor som ser har i och med detta tagit på sig ett större ansvar. De kan inte friskriva sig. Om man väljer ett medborgarperspektiv leder det till krav på deltagande.

Känner du som gammal socialdemokrat att du måste försvara det som socialdemokrater gör idag?

– Jag är en del av socialdemokratin, säger han allvarligt. Jag saknar inte kritiskt perspektiv, men jag tänker inte ägna mig åt självspäkning. Idag ser jag tendenser som är djupt oroande: att betrakta samhället som en butik där vi alla är kunder. Detta är en av nyliberalismens kungstankar. Det är inte alltid vi inser att vi förstärker tendenser när vi genomför olika åtgärder. Det så kallade brukarinflytandet innebär ett kundperspektiv - inte ett medborgarinflytande. En kund kan vara en person som vill att tåg eller bussar ska gå ofta. I nästa minut är samma person en kund inom sjukvården och vill ha mer pengar till den. Men en kund får aldrig tillfälle att ta ställning till helheter eller ta ansvar för vad hon faktiskt vill prioritera i ett samhälle. I kundsamhället är butiken det viktigaste. Men vem äger då butiken - samhället? Ingen har ett ägaransvar! Vem tar ansvar för helheten? Det här problemet har också ett moraliskt perspektiv.

Jag undrar om Bengt Göransson tycker att Roy Andersson är moralisk i sin film. Det tycker han. Mycket moraliserande.

Gillar du det?

– Filmen är central just därför. Vi har behov av att återupprätta samhällsmoralen. Offer scenen med den lilla flickan är alldeles ohygglig, säger han lågmält.

Du verkar så obotligt och självklart optimistisk i denna svarta tid, säger jag. Hur kan du vara det?

– Jag är ingen undergångsromantiker, svarar han. Bitterhet är oattraktivt, men ilska är en produktiv kraft. Man måste vara på väldigt gott humör för att vara förbannad.

Vad ska en samhällsförbättrare göra när medelklassen inte längre har lust att ägna sig åt solidaritet? Är det inte en paradox att socialdemokratin som ville skapa välfärd åt alla och höjt arbetarklassen ur fattigdomen nu håller på att falla på eget grepp?

– Mja, jag är inte beredd att skriva under på att det skulle finnas någon solidarisk underklass, svarar han snabbt. Har du sett filmen Fula, skitiga och elaka av Ettore Scola? Allt förtryck leder till onska. Det är kulturen som bär solidariteten. Man måste förklara solidariteten hela tiden, säger han med emfas. Det gäller inte bara pengar. Politik kan bara motiveras av en fortgående intellektuell process. Vår teoribildning är för svag. Vi måste vässa våra verktyg. Vi har försökt att skapa ekonomiska

välfärdssystem utan att de vilar på en allmän och stark känsla av solidaritet. Det betalar man ett pris för. När en samhällstendens ändras, som den har gjort idag, störtar välfärden snabbt. Poängen med välfärd är att alla ska vara delaktiga. Alla ska ha del av den, även överklassen! Det är därför även den ska ha barnbidrag.

– Moderaterna anser att samhället måste ta hand om och hjälpa de svaga. Men då har man intagit en förmyndarroll i förhållande till sina medmänniskor och förklarat vissa som oförmögna att ta hand om sig själva. Det är samhället som ett sopkök! När nyliberaler disponerar samhället kan de snabbt avrusta hela systemet. Om ansvaret läggs på enskilda medborgare kan man åtminstone upprätthålla motståndsfickor.

– Roys film behövs! Men det värsta som skulle kunna hända med filmen är att man lockar dit sossar som ska skämmas. Ibland när jag träffar gamla socialdemokrater så talar de om sin saknad, sin sorg över den förlorade välfärden. Men jag tycker att man ska vara återhållsam med saknad. Längtan däremot är produktiv. Den lockar till mobilisering och ropar kom, kom!

Vad längtar du efter?

– Min längtan heter Frihet, jämlikhet och broderskap, förklarar Göransson. Franska revolutionens paroll står sig än idag.

Se även filmhandledning i detta nummer.